

LAKA ZARADA

'Ako možete bez prestanka diktirati svoju priču bar 10 minuta, zaradit ćete 100 kuna' pisalo je na kamp kućici parkiranoj od 28. do 30. 5. 2004. na Tomislavcu, trgu ispred zagrebačkog glavnog kolodvora, u okviru projekta *Zagreb Time Patrol* mađarskog umjetnika Janosa Sugara izvedenom na UF4, a nije čudno da su zagrepčani i zagrepčanke, iako još nepogođeni ekonomskom krizom, spremno prihvatili poziv da svoju pričopričalačku sposobnost zamjene za novac. Tim više što je pro-

kamerom) kao prijetnju sigurnosti više klase, one koja si može priuštiti rastuće cijene željezničkog prometa. Ipak, trg ispred zagrebačkog glavnog kolodvora, flanikran devetnaestostoljetnom arhitektonskom reprezentacijom moći građanske klase u usponu i centriran konjičkom statuom kralja diskutabilne povijesne relevantnosti u ulozi reprezentanta nacionalne države svim 'pridošlicama' i takav je još uvijek mjesto na kojem su najniže socijalne skupine, beskućnici i prosjaci, vidljivi.

Već nekoliko stotina metara dalje, na Cvjetnom trgu i okolnim ulicama, njih nema. Podjela prostora se temelji na

i servisirajući takvu politiku kako bi postala ne samo društveno prihvatljiva nego i poželjna. Upravo ti tzv. papparazzi pojavili su se kao ugrožena skupina kad je 2011. nizozemski umjetnik Jonas Staal u okviru UF11 bez najave i dozvole (tražene ali ne i dobivene) postavio na Cvjetnom i prilaznim ulicama znakove zabrane fotografiranja i unajmio stražarsku službu da osigura poštivanje zabrane. Umjesto da izazove revolt ljudi zbog visoke kontrole prostora i činjenice da jedna nevladina udruga može bez ikakvih problema angažirati profesionalnu zaštitarsku službu da na javnoj površini provodi proizvoljno izdana naređenja, Staal je svojim socijalnim eksperimentom *Kraj povijesti* pokazao da korisnika tog prostora koji ne bi bili potpuno obuzeti logikom potrošnje i proizvodnje imidža i *life-style-a*, i na ovaj ili onaj način uključeni u takvu ekonomiju, u broju dovoljnom za formiranje kritične mase ni nema. Pretvaranje gradskog centra, njegovih trgova, pješačkih zona i punktova okupljanja u shopping centre na otvorenom je očekivana i već viđena posljedica neoliberalne ideologije na djelu, kao što je to i svjetska ekonomska kriza: posljedica, ne uzrok, i ne bi smjela biti povod za čvršću primjenu neoliberalnih načela.

Pripremajući spomenuti rad, umjetnik Jonas Staal ga je sam odredio kao socijalni eksperiment, iako je on i izvedba i privremena instalacija i intervencija u javnu sferu (shvaćenu ne samo kao fizički javni prostor, već i kao medijski prostor). Na neki je način većina projekata UrbanFestivala socijalni eksperiment. Čak i kada (ili upravo tada) ne potvrde početnu tezu, očekivanje ili namjeru, oni proizvode neko novo značenje i novi odnos, a u najboljem slučaju uspijevaju proizvesti antagonizam, i kroz njega privremenu zonu javnosti. Iza tog krhkog, kontekstualno uvjetovanog produkta čiji prijevod u nešto trajnije je već projekt za sebe, stoji mnogo rada: istraživanja, razgovora, čitanja, preispitivanja, a takav je pristup nemoguće zaobići hoće li se ne samo raditi u javnom prostoru, već i s javnim prostorom i za njega. Stoga su projekti UrbanFestivala redovito 'neposlušni' prema formatu festivala, koji je ipak prvenstveno reprezentacijski i kojeg ne zanima proces nego produkt, po mogućnosti što spektakularniji, fotogeničniji i lakši za najavu u danas već notorno požutjelim rubrikama u kulturi. Od 2001. godine UrbanFestival je u više navrata razbijao klasični festivalski okvir, a u ovom je izdanju, kroz trajanje od tri godine i ritam prilagođen istraživanju, radnom procesu i specifičnim zahtjevima svakog projekta, pretvoren u svojevrсни festival u pokretu. *Zagreb Time Patrol* i *Kraj povijesti* su izdvojeni s čitave liste projekata koji su u povijesti UF-a bavili trgovom, a želimo li da i u budućnosti uopće bude moguće misliti trg kao javni prostor, krajnje je vrijeme da kroz čitav program umjetnike, istraživačke, korisnike i publiku pozovemo natrag na trg!

PROBLEM (NI)JE U NAMA

Ispada da nikad ne valja: bili smo nezadovoljni kad smo se borili smo za Cvjetni trg, kad smo upozoravali na iz više aspekata kritično stanje gornjogradskih trgova, kao i kad smo potpisali peticiju za tzv. Deveti park, novi trg Zelene potkove – i sad je ne samo

URBANFESTIVAL 13

1 UF13

STUDIJA SLUČAJA: TRG FRANCUSKE REPUBLIKE

[BLOK]
predstavlja:
UF13

NATRAG NA TRG!

P—01

1

stor u pitanju jedan od gradskih trgova s najheterogenijom strukturom korisnika i velikom fluktuacijom ljudi najnižeg ekonomskog statusa, kao što je čest slučaj s kolodvorima, prostorima koji su za neke punktovi kratkotrajnog zadržavanja u toku transfera, a za neke druge rijetka mjesta u gradu koja omogućavaju nešto stalniji boravak. Natkrivena i grijana, sigurna. Danas možda i presigurna – u smislu da njihova uprava sužava opseg korisnika koje valja štiti, pa tako te neke druge, kolodvorske spavače, počinje gledati (okom i

različitim potrošačkim navikama unutar srednje i više klase, a za one koji potrošačke mogućnosti, pa stoga ni navike, nemaju, mjesta ni u fizičkom smislu nema. Ipak, i ovdje je moguće zaraditi 100 kuna za 10 minuta, a pri tom ne mislimo na najmodavce i najmoprimce prostora, jer njihova se zarada broji u mnogo većim ciframa. Moguće je, sudjelujući u jednoj specifičnoj proizvodnji imidža ratnih profitera i njihove svite, fotografirajući persone koje su se manje ili više posredno obogatile na privatizaciji javne imovine

uređen Deveti park, kao i gornjogradska Vranicanijeva poljana, već su nedavno u Zagrebu nikla i dva potpuno nova trga, takorekuć 'ničim izazvana', a planira se i preuređenje 'zapuštenog i dotrajalog'¹ Starog placa u Dubravi. I opet ne valja. Naravno, problem je u nama. Za razliku od gradske uprave, ne mislimo da se o uređenju naših površina našim novcima treba odlučivati mimo javnog natječaja i javne rasprave, ne mislimo da se naše površine trebaju ograđivati i noću zaključavati i ne mislimo da je Trg Joea Strummera zaista trg, kao što to nije ni tzv. Trg Europe, odnosno izdužena kvazi-pješačka površina između Stare Vlačke i Cesarčeve. Problem je dakle u nama, i našem poimanju trga. Iz tog temeljnog pitanja, što je danas trg, i koje kriterije mora zadovoljavati da bi u svakodnevnoj praksi trgov (p)ostao, i iz potrebe da se na njega pokuša odgovoriti, pokrenule smo prvo trogodišnje izdanje UrbanFestivala, pod naslovom *Natrag na trg!*

Imperativ za povratkom na trg ipak sugerira i vrlo konkretan smjer u kojem valja tražiti odgovore na spomenuta pitanja – trg treba biti javan, svima dostupan prostor, na kojem se korisnici različitog klasnog porijekla dogovaraju i pregovaraju o zajedničkom korištenju ovisno o širokom rasponu potreba, na kojem se oni ujedno mogu okupiti kako bi u takvom prostoru, koji ne pripada nikome od njih pojedinačno ali pripada svima, mogli politički djelovati. Upravo tu potonju funkciju trga njegovu korisnici čine mogućom i brane nizom svakodnevnih praksi kroz koje afirmiraju prostor kao zajednički, čineći tako i te 'male geste' političkima.

Preispitati i dalje istražiti ovaj smjer definiranja trga, smjestiti ga u aktualne okvire i iskušati ga na konkretnim lokalnim primjerima, a kroz radionice i nove projekte umjetnica/ka, osnovna je ideja programa UrbanFestivala 13, koji je započeo radionički u lipnju, a nastao se performansima Željke Blakšić i Marka Markovića u rujnu, te u listopadu radionicom Selme Banich. Kroz ove i akcije koje su pred nama, poput one kolektiva LIGNA na Cvjetnom trgu u prosincu, pružamo kontinuirani otpor shvaćanju trga kao ukrasa grada organiziranog oko potrošnje i centara političke moći koji upravo toj potrošnji omogućuju da se legitimira kao ultimativni princip organizacije onoga što smo nekoć nazivali društvom.

Temat *Natrag na trg!* je proizašao iz prvog ovogodišnjeg programa, radionice *Od Trga revolucije do Trga žrtava tranzicije* voditelja Dafne Berc i Aleksandra Bedea² ali i iz rada na projektu *Pokret za prostor* umjetnice Luize Margan, realiziranog na lanjskom UrbanFestivalu. Oboje veže prostor Trga Franje Tuđmana i Trga Francuske Republike, odnosno zona između Zapadnog kolodvora i Illice, omeđena preostalim zgradama nekadašnjih Rudolfovih kasarni i tvorničkog kompleksa Kamensko, a o kojoj iz Jutarnjeg lista doznajemo da je 'livada s prorijedenim alejama i uništenom urbanom opremom (tri i pol ljuljačke i nekoliko klupica).' No, kako autorica članka³ odmah potom i baš na temelju toga zaključuje: 'nije teško primijetiti njegov potencijal'. Upravo stoga što su suvremeni trgov, kao i zgrade

koje ih okružuju, sve češće percipirani kao potencijal (a potencijalom se najbolje trguje), a ne kao otvoreni skup praksi i funkcija koje čine nečiju svakodnevicu, ali i nečije izvanredno stanje (primjerice minera koji su i štrajk-njem na Trgu izborili bolje radne uvjete), smatrale smo važnim zadržati fokus na Trgu Francuske Republike i Trgu Franje Tuđmana i to upravo kroz intervju sa stanovnicima okolnih ulica i umjetnicom Luizom Margan, u kojima iz perspektive korisnika govore o brojnim funkcijama koje 'livada s prorijedenom alejom i tri i pol ljuljačke' ispunjava. Radionica *Od Trga revolucije do Trga žrtava tranzicije*

okupacije ulica i trgova koje u zadnjih nekoliko godina dospijevaju u središte javnosti, upravo afirmira pojam zajedničkog (a ne javnog) prostora⁴ kao ključan koncept za izgadnju drugačijih i pravednijih odnosa u društvu. Ta je pretpostavka poslužila kao temelj analize poduzete u tekstu *Zajednice krize, trgov i pokretu* u kojem se autor, grčki teoretičar Stavros Stavrides, fokusira na prakse koje su obilježile recentne proteste na atenskom trgu Syntagma.

Svjesne da se izborom teme trga kao fokusa trogodišnjeg UrbanFestivala neizbježno referiramo i na međunarodni kontekst, a u želji da izmaknemo dis-

[B]

2 UFI3

STUDIJA SLUČAJA: TRG FRANCUSKE REPUBLIKE

Studija slučaja: Trg Francuske Republike

Da odmah raščistimo jednu bitnu stvar: grad je na udaru destruktivnih neoliberalnih snaga i o njemu ne možemo govoriti, a da zanemarimo ekonomске i političke aktere koji prostornu politiku diktiraju po principu tržišne utakmice. Neoliberalni grad poznaje samo pritisak kapitala kao osnovni uvjet za prostorno planiranje, koje uključuje i nepostojanje planova, odustanje od njih i nepošćivanje zakonskih odredbi, što pak jasno govori da prostor (više) nije shvaćen kao javno dobro već kao kapitalni resurs.¹ U tim okolnostima praćenje mehanizama transformacije uloge i namjene trga u suvremenom gradu na nizu lokalnih primjera postaje shizofreno: zakonom se zabranjuje javno okupljanje (Markov trg), trgovci se prenamjenjuju u parkirališta i prometnice (Markovičev trg), planska deindustrijalizacija se manifestirana nasilnim gušenjem dobro poslujućih domaćih tvornica radi tzv. investicijskih projekata (Trg Francuske Republike), a novi trgovci niču gotovo preko noći (Trg Europe). Jasno je da se grad itekako planira, ali partikularno i u interesu kapitala.

Zaustavimo se na trenutak na novom platou Trga Europe, ujedno prometnici i parkiralištu za taksi, i pogledajmo ga iz perspektive najslabije karike u prometu – pješaka: plato ne jamči siguran prolaz, ne omogućuje okupljanje i boravak, ne funkcionira kao mjesto susreta – stoga ga tek nominalno možemo nazvati trgov. Netransparetnost i improvizacija kao dvije ključne točke kritike tog prostora u javnosti proizašle su iz činjenice da nije raspisan javni natječaj za njegovo oblikovanje, te da je planiran ad hoc.² Obje točke su tek standardna retorika koja rješenje svih problem vidi u tzv. dobroj i nekorrumpiranoj gradskoj upravi, zanemarujući

činjenicu da je prostorna politika uvijek (bila) borba za moć koja se ne bi trebala, bez adekvatnih principa participativnog odlučivanja, samo tako prepustiti lokalnoj upravi. Uostalom, za 'dobru' je upravu nužna sistemska promjena paradigme vlasništva u kojoj javni prostor ne bi mogli određivati partikularni interesi pojedinih (privatnih) aktera.

Nasuprot ovom primjeru, u zapadnom dijelu grada svoj dinamičan život bogat različitim tipovima javnog okupljanja, uključujući igranje djece, šetanje pasa, boćanje, štrajkove i proteste, živi jedan zanimljiv primjer *kolektivne privilegije*³, prostorno integralan a kojeg su različite ideologije dijelile nomenklatrom prema potrebi. Ipak, ta zelena livada sa stablima divljih kestena u pravom je smislu riječi trg, za većinu znan kao Trg Francuske Republike, odnosno revolucije kako ga se ponekad namjerno (krivo) naziva. Nekad smješten na rubu grada, u industrijskoj zoni uz pogon Inker Zaprješća, tvornice tekstila (Lada, Kamensko, Heruz), Tvornicu papira i kartonske ambalaže, Tvornicu Duhana Zagreb te nešto udaljenije, ali za njegov kontekst važne tvornice Tekstilnog kombinata Zagreb (današnja Kuća za umjetnost i ljude Lauba) i Plive. Omeđena s istoka nekadašnjim Rudolfovim vojarnama od kojih su sačuvana četiri objekta, na sjeveru Ilicom, na jugu Zapadnim kolodvorom i zgradama uprave Črnomerec, ta je površina zapela za oko mnogim investitorima, o čemu svjedoče megalomanski palnovi projekta Integralni grad kojim se lice tog trga, ali i tog dijela grada planira preokrenuti do neprepoznatljivosti⁴. Studija

- 1 Feda Vukić, Identitet, plan i tradicija: jedan mogući okvir za videnje pedeset godina djelatnosti urbanističkog instituta grada Zagreba, OPERACIJA GRAD Priručnik za život u neoliberalnoj stvarnosti, Zagreb, 2008.
- 2 Saša Šimpraga, *Trg Europe, post festum*, izvor: www.d-a-z.hr/hr/vijesti/trg-europe-post-festum,2032.html, 10.7.2013.

1 *Preuređuje se Stari plac u Dubravi*, izvor: www.trznice-zg.hr/default.aspx?id=1401

2 Na radionici su sudjelovali: Katerina Duda, Branimira Lazarin, Sanja Horvatinčić, Dino Belamarić, Vesna Vuković, Sonja Leboš, Tonka Maleković, Iva Marčetić, Ivan Šamija, Anton Sevšek, Slaven Kliček, Marija Borovičkić, Dalibor Kiseljek

3 Patricija Kiš, VIDEO, FOTO: PRVI OTKRIVAMO Pogledajte kako će izgledati novi Trg dr. Franje Tuđmana, izvor: Jutarnji.hr, 5.5.2013.

cije je ujedno bila i prilika da se od konkretne lokacije, bolno simptomatične za stanje podređenosti javnog prostora logici neoliberalnog kapitalizma, napravi korak ka drugim lokalnim i međunarodnim primjerima te otvori diskusija o tome što javni prostor uopće jest i koji su to novi i stari pojmovi kojima mislimo i razumijevamo grad danas. Jedan od pojmova koji se nametnuo kao posebno važan, a pogotovo kad govorimo o strategijama otpora, jest pojam zajednice i zajedničkog. Ne čudi, obzirom da niz osvrta na samo-organizirane pokrete i

kursu koji spomenute okupacije izjednačava i romantizira bez kritike njihove stvarne političke artikulacije, materijale u ovom tematu vidimo kao prvi korak u procesu analize konkretnih, lokalnih i međunarodnih, slučajeva sa svim njihovim posebnostima, kao i u procesu afirmiranja novih pojmova kojima te posebnosti možemo misliti, u njihovoj partikularnosti ali i povezanosti kroz ekonomske i političke procese koji ih oblikuju.

4 vidi tekst na str. 3

ZAJEDNICE KRIZE, TRGOVI U POKRETU

'ZAJEDNIČKI PROSTOR' KAO PROSTOR-PRAG

Zajednice u pokretu 'izlučuju' vlastiti prostor. To nije javni prostor kakav poznajemo, prostor koji je narodu dala neka vlast pod određenim uvjetima koji naposljetku afirmiraju legitimnost te vlast. To nije ni privatni prostor, ako

se izlučuje, razvija i reproducira kroz prakse koje su usredotočene na 'zajednički' prostor. Generaliziramo li to načelo, zajednica se razvija kroz stvaranje zajedničkoga, kroz činove i oblike organizacije koji su usmjereni na proizvodnju zajedničkoga.

Kako bismo stekli jasniji uvid u važnost stvaranja zajedničkog prostora za nastanak i održavanje zajednica u pokretu, pogledajmo nedavni primjer zauzeća trga Syntagma u Ateni. 'Pogled s distance' opisao bi to zauzeće kao mjesto okupljanja prosvjednika, ispred same zgrade Parlamenta, kako bi osudili krute, nepravedne i nedemokratske

specifičnu zadaću: dječje igralište, prostor za slobodno čitanje i meditaciju, okupljalište kampanje za beskućnike, 'time bank' (oblik razmjene usluga zasnovane na ukidanju novca i profita), okupljalište kampanje 'mi ne plaćamo' (usredotočene na organiziranje aktivnog bojkota naknade za javni prijevoz i cestarina), medicinski centar za prvu pomoć, multimedijски čvor, štand prevodilačke skupine itd. Postojalo je više razina na kojima su bile povezane te mikro-zajednice i, dakako, sve su one trebale poštivati pravila i odluke generalne skupštine. Međutim, razlike u izboru prostornog rasporeda i medija izražavanja (s uporabom transparenata, panoa, naljepnica, slika, 'umjetničkih djela' i slično) bile su više nego očite. Iako su dominirale zajednička stvar i zajednička meta (Parlament), svaki je mikro-trg uspostavio drugačije rutine i drugačiju estetiku te organizirao različita mikro-događanja tijekom okupacije.

Stvaranje zajedničkog prostora, znači, nije bilo centraliziran postupak, iako su skupština i prostor skupštine poprimili središnju ulogu u simboličnom i funkcionalnom smislu. Prije se može reći da je stvaranje zajedničkog prostora prakticirano kao kolektivno improviziran proces, obilježen dijalektikom centraliziranosti i raspršenosti: bilo je tu raspršenih aktivnosti i mikro-događanja, ali i koordiniranih aktivnosti koje su vraćale pozornost na Parlament (prosvjednici su, naime, okružili zgradu); malene skupine bavljale su se i puštale omiljenu glazbu, ali bilo je i većih (ali neformalnih) koncerata u središtu trga; povjerenstva su organizirala vlastiti prostor i aktivnosti, ali su također podnosila izvješća generalnoj skupštini.

Stvaranje zajedničkog prostora na ponovno prisvojenim trgovima tijekom nedavnih pobuna uključivalo je i proizvodnju i uporabu međuprostora. Zajednički prostori javljaju se kao pragovi, kao prostori koji nisu obilježeni nekim definirajućim parametrom. Dok javni prostor nosi biljeg dominantne vlasti koja ga određuje, zajednički prostor je otvoren, prostor u procesu otvaranja prema 'pridošlicama'.² Zajednički prostori su porozni prostori, prostori u pokretu, prostori-prolazi. 'Mudrost skrivena u iskustvu praga počiva u svjesnosti da se drugosti može prići samo tako da se otvore granice identiteta te oblikuju, takoreći, međuzone sumnje, ambivalentnosti, hibridnosti, zone vriednosti o kojima se može pregovarati' (Stavrídes 2011:18).

U okupiranim prostorima stvaranje zajedničkog prostora je proces nastanka mreža prostora-pragova. Stoga podjele u prostoru, koje su nužne za stvaranje mikro-zajednica (pa tako i mikro-trgova), ne rezultiraju departmentalizacijom prostora. Mikro-trgovi su i sami porozni, a mreža prostora-kao-prolaza uspostavlja prostorno uređenje koje liči nekom minijaturnom gradu, gradu sastavljenom od šatora s prostorima na otvorenom.

Prostori-pragovi ne definiraju ljude koji ih koriste niti su njima definirani. Umjesto toga, oni posreduju u pregovorima između ljudi o značenju i uporabi prostora. Takvi su prostori stoga u skladu s procesom otvaranja identiteta kakvo karakterizira iskustvo trga. To je minijaturan grad: 'grad pragova' (Stavrídes 2011) u kojemu susreti i raspršene inicijative izgrađuju prostore za pregovaranje i osmozu, gdje ljudi istražuju javne kulture zasnovane na solidarnosti i uzajamnom poštovanju.

Zajednica u pokretu na trgu Syntagma nije se stvorila putem organizacijskih shema koje bi pretpostavljale neko središte odlučivanja ili apsolutnu

Urbanizam je kolektivna priča — Biljana Romić

slučaja ovog trga koju smo pokrenuli još u okviru UrbanFestivala12, a nastavili ove godine, otvara perspektivu za razumijevanje lokalnih specifičnosti procesa deindustrijalizacije i gentrifikacije i njihovih implikacija na transformaciju prostora u ovom, još uvijek socijalno diverzificiranom kvartu.

S njegovim stanovnicima i korisnicima otkrivamo mehanizme svakodnevne proizvodnje prostora u razgovoru iz tri perspektive: s Biljanom Romić, urednicom na Trećem programu Hrvatskoga radija rasvjetljava se život na trgu danas i u posljednjih 20 godina, s Precom, mehaničarem i majstorom za geodetske instrumente, riječ je o zavidnom sijećanju na preko 50 godina života u kvartu, dok je pogled izvana čitljiv u intervjuu s umjetnicom Luziom Margan, koja se u okviru UrbanFestivala12 kroz zvučnu intervenciju *Koncert za šivaču mašinu i stablo* i seriju ploča *Pokret za prostor*, kritički osvrnula na ovaj trg.

U razgovorima otkrivamo da ključno mjesto okupljanja nije tek prazna livada bez funkcije, već živo mjesto susreta, solidranosti, zajedništva, supostojanja, odmora, dokolice pa i zajedničkog djelovanja. Dugogodišnji kontinuitet u uspostavi dobrosusjedskih odnosa u širem smislu podrazumijeva niz aktivnosti: kolektivno preodgajanje problematičnih tinejdžera, uklanjanje grafitta koji sadržavaju govor mržnje, ali i zajedničko pijeње kave, posuđivanje novaca, pa i političko organizanje za obranu zajedničkog prostora (Inicijativa za Keglič). Sve te aktivnosti otkrivaju potencijal stanovnika ovog kvarta da ojačaju svoju poziciju u odlučivanju o (zajedničkom) prostoru. Također, ovaj prostor vrvi narativima i sentimentima te ima veliko značenje za stanovnike kvarta, koji se s njim uvelike identificiraju i time povećavaju njegovu kvalitetu.

Od kada živite u ovom djelu grada i koliko je vaš život vezan uz korištenje Trga Francuske?

Od '90-te godine, a uvijek smo bili vezani za ovaj trg. Ovaj kvart nije elitni i nije nešto posebno lijep, ali je zanimljiva mješavina različitih slojeva stanovništva. Tu možete naći sve klase: još uvijek radništvo, zatim srednji sloj službenika, kao i intelektualni sloj. Sviđa mi se ta mješovitost. Kad smo doselili nisam poznavala susjede, no pas mi je otvorio cijeli kvart. Na tu livadu, koja je centar tog našeg života, slijevamo se sa svih strana, od Krajiške, Bosanske, Selske, i svi se poznajemo. Nisu to neke velike priče, no to su nevjerojatno dragi ljudi, a jedni drugima i pomažemo. Došlo je i do posuđivanja novaca kad je zatrebalo. Nevjerojatno je koliko ljudi sad znam u kvartu, bilo da su to ljudi koje inače poznajem a tu žive, ili ljudi koje sam upozнала preko pasa. Ako me netko vidi ujutro kad idem na posao, nakon 10 dana se počnemo pozdravljati, pa si kažemo 'kako ste', pa 'lijep vam je pas', 'danas imate lijepu haljinu', i tako se širi krug i stvara osjećaj pripadnosti kvartu.

Gdje pijete kavu u kvartu?

Svi najviše volimo Keglič zbog pozicije, jer je otvoren prema zelenilu parka, a istog momenta kad sjednem konobar donosi kavu, jer zna što pijem. Sa svima ovdje komuniciram, svi imamo neke rituale: oko 9 sati slični ljudi piju kavu, i opet se počnemo pozdravljati. Tu popričamo, i svak svakom nešto u kvartu otkrije, frizera, dućančić, postolara... Jer mi imamo postolara, čak i torbara! Ti mali obrti gotovo da su izumrlili u drugim kvartovima.

Često se može čuti kako je Trg Francuske samo jedna prazna 'livada bez funkcije' i da je tzv. uređenje postojećeg nužno. Kakao vi gledate na tu 'livadu'?

Iako mi je lijepa ideja da se nešto u gradu stalno mora mijenjati, iz sociološke perspektive mislim da bi bilo dobro dopustiti da život pokaže što je to što kvartu treba. Baš je dobro da imamo jednu čistu livadu gotovo u centru, jedan komad zelene trave s

pod time podrazumijevamo prostor koji nadzire i koristi ograničena skupina ljudi, isključujući sve druge. Zajednice izlučuju zajednički prostor,¹ prostor koji se koristi pod uvjetima o kojima zajednice odlučuju kolektivno i koji su otvoreni za sve (a ne samo za pripadnike te zajednice). Da se točnije izrazimo, te zajednice i nemaju određene pripadnike: svatko tko sudjeluje u akcijama i prihvaća pravila takve zajednice *de facto* je njezin član. Uporaba, održavanje i stvaranje zajedničkog prostora ne odražava naprosto zajednicu. Zajednica

mjere štednje. Dakako, taj pogled nije pogrešan: on naprosto promašuje ono što je novo u tom zauzeću-prosvjedu. Trg Syntagma razvio se u mrežu međusobno povezanih mikro-trgova, od kojih svaki ima zaseban karakter i prostorni raspored, a svi su sadržani ili, bolje rečeno, teritorijalizirani na području onoga što je ranije bilo poznato kao središnji javni trg u Ateni. Svaki mikro-trg imao je svoju skupinu ljudi koji su živjeli ondje nekoliko dana u šatorima, ljudi koji su usredotočili svoje djelovanje i svoj mikro-urbani okoliš na neku

prevlast nekog središnjeg prostora. I prostor i odluke bili su decentralizirani i recentralizirani, baš kao i proces stvaranja onih društvenih spona-u-nastajanju kojim je stvorena zajednica u neprestanoj transformaciji.

PREFORMULACIJA ZAJEDNICE

Postupci stvaranja zajedničkoga, shvaćeni kao dijalektika raspršivanja i centralizacije,³ ostavljaju prostora za diferencirane inicijative i individualne improvizacije. Ono što se često opisivalo kao antiteza spontanosti i organiziranih činova individualnog i kolektivnog ponašanja (često pripadnika ljevičarskog i anarhističkog pokreta, koji se smatraju 'čuvarima' oporbene politike) uglavnom je bilo rezultat same te dijalektike. Nisu svi došli na Syntagmu kako bi sudjelovali u skupštini. Mnogi su došli samo kako bi vikali i izrazili svoj gnjev i negodovanje. Neki su čak koristili laserske pokazivače kako bi izvodili neku suvremenu varijantu vudu-magije (simbolično agresivnom gestom usmjerali bi metaforične igle na 'tijelo' zgrade Parlamenta). Nedjeljom bi neki doveli svoju djecu naprosto kako bi uživala u zraku javnog prostora, koji je bio 'drugačiji'.

Ozbiljna je pogreška nastojati po svaku cijenu locirati neki zajednički identitet koji bi mogao obuhvatiti sve te ljude. Ponekad su zbog toga ljevičarski aktivisti u pokretu potpuno pogrešno shvaćali motive, prakse i izraze svih onih koji su više ili manje redovito sudjelovali.

Postoji važan metodološki problem koji se uvijek iznova javlja u dilemama oko opisivanja i tumačenja koja proizlaze iz iskustva Syntagme i drugih trgova. Trebamo li u tim pojavama, činovima, izjavama i izrazima prepoznati neko predstavljeno, ali skriveno značenje? Je li interpretacija proces otkrivanja skrivene logike tih događaja kao usidrene u njihovoj formi? Ili moramo ponovno promisliti svoje kategorije razumijevanja društvenih događaja i oblika kolektivne subjektivizacije dok se suočavamo s procesom koji možda redefinira disidentsku politiku i zajednice u akciji?

Evo jednog primjera: jesu li oni koji mašu 'svojim' nacionalnim zastavama (na Syntagmi, u Tunisu, u Barceloni i drugdje) naprosto nacionalisti? I je li to onda potencijalno opasna zajednica koja se javlja u razdoblju krize? Sudimo li o tome naprosto koristeći etablirani repertoar oblika političkog izražavanja, očito je upravo to slučaj. Ali na trgovima su ljudi koristili nacionalne simbole na različite načine. Jedan od njih je, na primjer, u Ateni 'nosio' zastavu kao neku vrstu štita protiv onih koji 'rasprodaju zemlju' (i to doslovce). Drugi je pak mahanjem zastavom želio poručiti povrijeđenom kolektivnom identitetu: 'ustani', 'probudi se', 'mi smo tu', kao što su Španjolci na svojim trgovima, i kao što bi trebali biti i Talijani, Francuzi...

Evo još jednog primjera: jedan od načina da se sudi o dugim raspravama o stvarnoj ili direktnoj demokraciji (u skupštinama, ali i u manjim povjerenstvima i skupinama) koje su prevladavale u svim iskustvima europskih trgova, jest da se analiziraju korištene riječi i misli. Moglo bi se reći da je ova ili ona vrsta diskursa depolitizirana, utopijska, neučinkovita i slično. Drugi bi način, međutim, bio da se usporede riječi, činovi i oblici izražavanja. 'Stvarna' ili direktna demokracija izvodila se na trgovima na različite načine. Bez obzira na to što kažu promatrači, sudjelovanje žena u prosvjedima na

trgu Tahrir u Kairu predstavlja *de facto* prakticiranje zajedničkog prostora kao demokratskog prostora. A ljudi na trgovima su izumili načine donošenja odluka i obrane protiv policijske agresije, kojima su uspostavili nove oblike direktne i egalitarističke demokracije. Nakon samo jednog brutalnog juriša policije u kojemu je tjerala, udarala i napadala ljude suzavcem, trg Syntagma ponovo je miroljubivo zaposjednut. Zatim su oblikovani veliki ljudski lanci kojima se se iz ruke u ruku prenosi male boce vode kojom će se trg očistiti od otrovnih ostataka suzavca. Kolektivna inventivnost (kojom se

Diskursi, prakse i oblici izražavanja mogu se i moraju tumačiti kao činovi u pokretu. Njihova poklapanja ponekad su upadljiva, ali ne bismo trebali zaključiti kako postoji neki unaprijed stvoreni obrazac kojim se zacrtava njihovo zajedničko polje djelovanja. Razmimoilaženja, nejasnoće i proturječja nužni su sastojci potencijalne zajednice u akciji, zajednice različitih ljudi koji ostaju različiti, ali se prepoznaju kao sutvorci zajedničkog prostora u nastajanju.

Tko su bili ti ljudi? I tko su ti ljudi koji još uvijek zauzimaju trgove, još uvijek izražavaju svoj gnjev zbog mjera koje

[B]

4 UF13

STUDIJA SLUČAJA: TRG FRANCUSKE REPUBLIKE

divljim kestenima. Svi smo dogovorno tu: psi, ljudi, djeca, svatko zna koji je njegov dio. Imamo i bočalište, kao i mali voćnjak na kojem su htjeli graditi garažu, protiv čega smo se izborili. I dan danas je tamo prekrasna kruška, trešnja, šljive, a bilo bi lijepo da i dalje tako ostane. Veliki problem nastaje kada se planovi uređenja nameću stanovnicima koji se onda moraju sroditi s nečim što je netko drugi zamislio. Čini mi se da bi bolji put bio suradnja s nečim što tu postoji i funkcionira dugi niz godina. Urbanizam bi trebao biti interdisciplinarni, jer određuje život ljudi. Ne radi se o individualnom umjetničkom činu, već o kolektivnoj priči. Osim toga, malo praznine je dobro imati, ne mora sve biti nabijeno sadržajem. Ta praznina je nama veliki život, lijepo je ljeti tu doći i izvaliti se na livadu. Dolaze razni ljudi, meditiraju i vježbaju, a obzirom da Zagreb nema kamp stranci često koriste ovo parkiralište, dođu u kućicama i žive tu dan dva. To je baš privilegija: uživamo privilegirano u komadu prekrasnog zelenila i odmora. Odjedamput između nizanja zgrada u llici dobijete jednu finu širinu, otvoreni sustav. Uvijek sam taj prostor doživljavala kao prekrasan odmor, koji daje određenu vizuru. Moglo bi se još sadržaja implementirati, ali kad bih mogla birati, ja ne bih ništa dirala.

Često preimenovanje ulica i trgova u ideološkom ključu doprinjelo je zbrci u nomenklaturi ovog prostora. Kako Vi zovete pojedine dijelove ove livade?

Ovaj dio, Keglič, je u bivšoj državi nazvan Trg Francuske Republike – mnogi misle da je to trg Francuske revolucije, tako ga je i Šiš zvaio kad je radio svoj zadnji performans. Livada na sjeveru nije imala ime. Istočno je Trg Austrijske Republike, a prije je to bila Ulica braće Oreški. Na livadu se automatski širio naziv Keglič, a zatim i Ulica Francuske Republike, ona je tek sad *de facto* dobila ime. Ali mi i dalje govorimo Keglič. Ime su promijenili i ulici Ive Lole Ribara, danas Grada Mainza, što je tužno obzirom da je Ivo Lola Ribar bio važna i zanimljiva osoba, a sada nema više ni njegove biste.

Ovaj dio grada nekad je bio dominantno radnički kvart. Kakva je danas struktura stanovništva prema Vašim uvidima?

Ovo je nekad bio rub grada. Zgrada u kojoj mi živimo je endehazijska građevina iz 1941., i to je

bilo najdalje što se Zagreb prema zapadu širio. I u ono doba je rub bio za nižu klasu, tako da su ovdje uglavnom bili najamni stanovi. Kako se grad pomicao prema Črnomercu i dalje, ovo je postao širi centar interesantan i za one koji imaju novac i žele živjeti blizu centra, kao i intelektualnom sloju kojem je važno da brzo stigne svuda gdje želi, i tako je postalo mješovito. Također, ovo je bio industrijski dio grada: tu je bila tvornica Kamensko, DTR, Pliva, Tvornica duhana. Također, tu je bio kompleks tvornice pločica Inker Zaprešić, a zatim socijalno inkluzivni model proizvodnje za ljude s posebnim potrebama Lada, a tu je bila i Klara. Na tom su mjestu danas nove, neneasljene zgrade.

Nestanak proizvodnje i gašenje tvornica radikalno je izmijenilo koreografiju kretanja u prostoru...

Uvijek mi je bilo zanimljivo promatrati Kamensko, Plivu, Pivovaru u trenutku smjena: ljude kad ujutro dolaze, poslijepodne kad odlaze, koje razgovore vode, kako odjednom nahupe van, pa još malo zastanu da malo popričaju, da ne odu samo tako. To je neka vrsta života koja je ovdje sasvim nestala. Ljudi koji ne žive tu, ali su tu. I na neki način se uvijek otvarala komunikacija, recimo kroz dućan Kamenskog u koji smo odlazili jer se moglo kupiti lijepe stvari po tvorničkoj cijeni. A kako su mnogo radili za izvoz, stvari su bile finije...

Kakvi su korisnici novo izgrađenih prostora, koji rade ili žive u zgardama na mjestima starih tvornica i skaldišta?

Ovdje su napravili dvije nove zgrade a njihovi su korisnici ljudi u odivjelima, mlada nabrijana generacija osoba prepuštenih poslu. Točno ih vidite kad u petak nakon zadnjeg radnog dana idu na to svoje tjedno piće odmora. Nisam stekla dojam da su se infiltrirali, kao da ih ne primamo, ni oni nas, ni mi njih. Tu su došli, moraju odraditi, svejedno im je gdje su. Radnici su prije imali daleko više osjećaja za prostor i mnogo više smo komunicirali. Danas se radi o sasvim drugoj vrsti proizvodnje i rada, s kojim se ne možeš na neki način identificirati, jer ne znaš koji su to konkretni poslovi, kao da je to nešto malo izmišljeno. Na tržištu rada danas moraš prodati svoju sliku, a veliki dio mladih generacija se jako uživljaju u tu priču.

niješio nedostatak neučinkovite vode) stvorio je demokratsku i egalitarističku solidarnost u praksi. Ti ljudski lanci, improvizirani radi suočavanja sa situacijom nužde, predstavljaju primjer zajednice u pokretu koja ponovo stvara 'istinsku' demokraciju na djelu. Ponekad bi poprimili oblik plešućeg kruga kojim se slavila neka pobjeda (kao na Tahriru nakon proglašenja Mubarakova pada) ili kako bi se otjerao strah (kao na Syntagmi, gdje su ljudi plesali na trgu dok je policija 'bombardirala' trg granatama sa zagušljivim plinom).

uništavaju njihov život i njihovu budućnost? Može li neki društveni identitet obuhvatiti sve njih? Može li ih opisati neka zajednička ideologija? Mogu li se nekim obrascima djelovanja definirati njihove potencijalne kolektivne prakse?

Čini se da postoji nešto što ujedinjuje sve te ljude, bez obzira na različitost konteksta njihovih zemalja s obzirom na globalno društvenoekonomsku krizu, a to je kolektivni osjećaj gubitka legitimnosti vlasti. U mnoštvu inventivnih izraza ljudi se rugaju vlasti, izražavaju svoj gnjev protiv simbola moći i

ismijavaju pojedine vođe. Konsenzus je očito u dubokoj krizi. Čini se da i društva simuliranog demokratskog konsenzusa i ona koja su izravno 'autarkijska' danas ulaze u duboku krizu legitimizacije. Strah i državni teror jedina su sredstva za kontrolu buntovnog ili naprosto gnjevnog i razočaranog naroda.

'MI'?

Na trgovima se javlja jedno specifično 'mi', višeznačno 'mi' koje se zgušnjava, ali može i ispariti u trenutnim nemirima. Je li to ono 'mi' koje označava pojavu

gnjevni na sve one koji pljačkaju naš život i donose odluke bez nas' (Hera-klion, Grčka). 'Mi smo radni ljudi, ljudi bez posla, penzioneri i mladi koji dolaze na Syntagmu kako bi se borili za svoj život i svoju budućnost' (Atena).⁶ 'Mi smo nitko' (anonimni transparent sa Syntagme).

To je 'mi' običnih ljudi, sveobuhvatno 'mi' koje zahtijeva život i pravdu. To je 'mi' koje ne imenuje, ne pravi razlike i ne gradi barijere. A najvažnije od svega je možda to što je to 'mi' izgrađeno u potpunoj suprotnosti s 'nacionalnim' ili 'kozmpolitskim' 'mi' koje nastoje nametnuti vladajuće elite i glavna struja

kapitalizma zasnovani su na ideji da se mnoštvo javlja kao produktivna ljudska sila u razdoblju biopolitičke proizvodnje. Prema Hardtu i Negriju (2004: 165), mnoštvo je 'višestrukost pojedinačnosti koje proizvode i bivaju proizvedene na biopolitičkome polju zajedničkoga'.⁷ Ipak, na trgovima i u nedavnim nemirima mnoštvo se ne predstavlja kao produktivna sila, čak i ako dopustimo da termin 'proizvodnja' sadrži gotovo sve oblike ljudskog djelovanja, kao što to čine Hardt i Negri. Doduše, kapitalizam doista nastoji destilirati proizvodnu snagu iz svake ljudske aktivnosti, budući da se na toj snazi nužno zasniva proizvodnja vrijednosti i profita. Međutim, ljudi na trgovima stvaraju umjesto da proizvode.⁸ Oblici dijeljenja i oblici susreta u javnosti stvaraju se u samom procesu izvedbe. Ne bi li dominantne institucije mogle manipulirati te oblike, ne bi li ih tržište moglo prisvojiti tako što će ih pretvoriti u mehanizme izrabljivanja? Mogli bi, ali ne bismo trebali suditi samo u smislu mogućnosti. Naprotiv, ono što znamo o trenutnoj situaciji pokazuje nam da su oblici stvaranja zajedničkoga u direktnoj suprotnosti s glavnim ciljevima dominantne politike i s hegemonijskim projektom ovladavanja krizom koji smo predstavili na početku ovog teksta.*

Ono što nam može ponuditi teorija mnoštva, uz druge pokušaje da se iznova promisli političko, uključujući Agambena i Ranciérea, jest ideja da je politika nužno povezana s procesima kolektivne subjektivizacije. Ono što te teorije nastoje iznova promisliti nisu naprosto promjene u definiciji političkog subjekta, nego procesi uspostave kolektivnih subjekata. Agamben koristi termin 'sve moguće pojedinačnosti' kako bi opisao subjektivnosti neke zajednice u nastajanju,⁹ a Ranciére govori o 'demokratskoj praksi kao upisivanju dijela onih koji nemaju udjela – što ne podrazumijeva one *isključene*, nego *baš svakoga*' (2010: 60, kurziv je dodan). Hardt i Negri ustraju na 'stvaranju' mnoštva kao na procesu koji ne ukida razlike, ali stvara zajedničko polje među pojedinačnostima.¹⁰

Politička subjektivizacija se, dakle, može smatrati procesom koji se ne kreće prema konstrukciji kolektivnih identiteta i ujedinjenih društvenih tijela, nego prema novim oblicima koordinacije i interakcije, zasnovanim na praksama stvaranja zajedničkoga u otvorenoj zajednici običnih ljudi.

Vjerojatno ova teoretiziranja mogu samo naznačiti mogućnost budućeg drugačijeg društva, razvijajući ideje o oblicima kolektivnog djelovanja koji doista mogu biti primjer egalitarnosti i emancipacijskih društvenih odnosa. Ali je li to danas dovoljno? Vjerojatno nije, i stoga je hitno i nužno razumjeti suvremene pokrete i učiti iz njihovog djelovanja, diskursa i oblika organizacije.

Ono što već znamo jest da su ti događaji imali moć da svrgnu vlade čak i u društvima s dugom tradicijom apsolutističkih režima. Također znamo da ti događaji obilježavaju povratak naroda

Istovremeno kod mladih generacije je primjetan upravo porast nacionalizma...

To je i jedino što me smeta u kvartu: među djecom koja su rođena netom prije rata, a sad su to srednjoškolci i mladi studenti, stvorilo se nešto što mi doista nismo imali. Bili smo miješani, raznih vjeroispovijesti i nacija i oko toga nikad nismo imali problema, a sad se pojavljuju grafiti kakve prije nikad nismo imali, 'ubi Srbina', 'Srbe na vrbe'. Odmah smo ih prijavili, pa se brisalo. Ali skupine mladih ljudi s nacističkim tetovažama su i dalje prisutne, a s jednim koji je imao psa smo probali razgovarati: mislim da smo ga uspjeli dovesti da se do jedne mjere preispita. To je pitanje pripadnosti grupi, nesigurnosti. Uvijek se vrtimo oko klasnog pitanja, a danas je naše društvo stratificirano upravo onako kako je prvi predsjednik htio i veliki je jaz između najnižeg i najvišeg sloja, dok je značenje srednjeg sloja upitno. I radništvo bi trebalo biti srednji sloj, po svojim pravima i mogućnostima.

Prilikom predstavljanja projekta uređenja Trga uporno se govorilo o pruzi kao problemu, južnoj granici ne samo ovog djela grada već i grada općenito. Kakva je vaša komunikacija s Trešnjevkom, da li idete često na Trešnjevački plac?

Češće volim otići na Trešnjevački plac, zanimljiviji mi je od pomalo elitnog Britanca. To nije ništa daleko, mi stalno 'preskačemo' tu prugu. Nije mi predstavljala problem čak ni kad sam živjela uz nju. Volim gledati vlakove. Grad je promet, ljudi, sve skupa... Kad se zaželim nečeg drugog, maknem se. Zagreb ima rijetku mogućnost da gdje god krenete za čas ste izvučeni iz grada, a krenuli ste s glavne ulice. A u gradu mora biti zvukova, susjedi se posvadjaju, mačke se tjeraju, pruga se čuje, toplana, auti... S druge strane, ljudi koji dolaze iz predgrada, pa moraju doći nekamo! Mislim da je Zapadni kolodvor dobar punkt odakle mogu dalje u grad, nije im daleko nikamo poći. Prigradska željeznica zaista funkcionira.

A kako funkcionira sjevera markacija

Trga, Ilica?

Ilica je miješavina svega i svačega u kojoj nema života. Ne znaju što s njom, zapravo je izgubila funkciju: ni onaj mali dio od Trga do Britanca nije razriješen. Trebalo bi riješiti problem Illice,

a to uključuje i njene rukavce. Ali kao što je Ilica u nekim dijelovima prazna, tako su i drugi dijelovi grada zamrli, npr. Draškovićeve, u koju sam prije mnogo češće odlazila. Mislim da za grad nije dobro da nema fluktuacije među kvartovima.

Možete li nam malo predstaviti građansku inicijativu Za Keglič?

Inicijativa za Keglič se bavila tada aktualnim planovima za uređenje Trga, za koje se činilo da bi se mogli zaista i realizirati. Kao i uvijek, mišljenja su podijeljena, ali dojam je da većina ljudi ne bi htjela tu vrstu promjene. Mislim da su u društvu za obranu Kegliča shvatili spregu politike i kapitala, a bojim se da će se svi takvi planovi realizirati u slučaju da gradonačelnik, bilo koji, kaže kapitalu 'da', uz priču o radnim mjestima koja se nikad ne otvore. Koliko radnih mjesta se otvorilo na Cvjetnom trgu? Bez obzira što sam bila s onu stranu barikada i protiv gradnje, sad kad je već tu, ne znam što bih tamo koristila i koju sam to novu vrijednost dobila, pa da opravda sve što se radilo? Što mi je novo: dućan, kafić?! Što se tiče poslovnih prostora koje takvi projekti generiraju, grad vrvi od praznih poslovnih prostora. Sve novoizgrađene zgrade u ovom kvartu, u kojima je oko 70% stanova neprodano, nude i poslovne prostore: sve godinama zjapi prazno! Tako da pretpostavljam da prostor Kamenskog kao poslovna zona može biti samo nekakva vrsta interesa, i to je upravo ono čega se ljudi boje: napraviti će se malo otuđenje u kvartu, a nećemo dobiti novu vrijednost za grad.

Kakva je kulturna proizvodnja u kvartu? Koliko participirate u kulturnim zbivanjima? Ipak je tu niz kulturnih institucija od Centra za kulturu i film August Cesarec, do knjižnice i galerije Vladimira Nazon, teatra Exit, i u novije vrijeme otvorenih galerija Grete i Laube.

Važno je da imamo knjižnicu sačuvanu u kvartu, i to u dva dijela, kao posudbu i izložbeni prostor. Knjižnica se uspjela oduprijeti uništavanju srpskih i čiriličnih knjiga '90-ih. Sloj ljudi koji čita i posuđuje ju čini živom, a i ovaj izložbeni dio je dosta zanimljiv. Imamo i August Cesarec, koji u jednom prostoru organizira predavanja i slične formate: nismo baš najzadovoljniji, ali trude se. Tu su i dani kvarta, proslave, koncerti, koji nisu samo samo pučka veselica, bude i pristojnih svirki. Za Laubu

medija. 'Mi nismo odgovorni, vi ste'. 'Mi ne moramo plaćati vaše dugove', 'Mi ne moramo ratovati vaše ratove' (*pasalo*-mobilizacije). 'Mi nismo vi'. Za razliku od prepoznatljivog 'izvana', koje sadrži sve one koji uništavaju budućnost, postoji 'mi' s mnogo lica, kaleidoskopsko 'mi' puno refrakcija i otvoreno za preuređenje različitosti.

Je li to 'mi' ljudskoga mnoštva? Možda, uzmemo li u obzir da je za mnoštvo tipična heterogena mnogostrukost. No razlozi za odabir tog termina kako bi se opisala masa u aktualnoj fazi

* Radi se o prvom poglavlju izvornog teksta, Kriza legitimacije i uloga suvremenih komunikacijskih praksi, koji je radi nedostatka prostora ovdje izostavljen, a u kojem Stavrides kaže sljedeće: 'Kolektivno razočaranje (...) postavlja nove probleme vezane uz vladavinu: čini se da se pred vladajuće elite postavljaju dva ključna zadatka vezana uz taj neizbježni 'povratak politici'. Prvi je osigurati da ljudi i dalje budu definirani društvenim sponama koje uspostavljaju pojedince kao ekonomske subjekte (...). Drugi je zadatak osigurati da ljudi nastave djelovati i sanjati bez ikakvog oblika povezanosti i koordinacije s drugima. Kolektivne akcije i aspiracije, osobito one koje stvaraju zajedničke prostore, kao što ćemo vidjeti, valja osujetiti.'

novih političkih subjekata, koji prije nisu igrali nikakvu ulogu, ali sada zahtijevaju sudjelovanje, kao što Ranciére shvaća proces političke subjektivizacije?⁴

Saslušajmo najprije što kažu pisani manifesti s trgova: 'Mi smo obični ljudi. Mi smo poput vas, ljudi koji ustaju svako jutro kako bi učili, radili ili tražili posao, ljudi koji imaju obitelji i prijatelje. Ljudi koji naporno rade svakoga dana kako bi stvorili bolju budućnost za one koji nas okružuju'⁵ (Barcelona). 'Mi smo nezaposleni ljudi, radni ljudi, penzioneri, studenti, učenici, seljaci, imigranti,

kolektivnom djelovanju. Dakako, te ljude ne može se opisati kao krajnje obespravljene ili krajnje marginalizirane, iako su i ljudi tog tipa doista bili prisutni na trgovima ili u nemirima. Ali ne postoji neka očita ekonomska ili društvena definicija koja bi uključivala sve njih.

Kriza legitimizacije moći ujedinjuje sve njih kroz zajednički osjećaj potpune odsutnosti pravde. Svaki od njih crpi iskustvo iz vlastitog života, koji svjedoči o toj prevladavajućoj nepravdi. U nemirima u Tunisu taj je osjećaj bio izražen u pobunu protiv korumpirane obitelji koja je godinama vladala zemljom. U prosi-načkom ustanku u Ateni taj je osjećaj bio sveprisutan u akcijama mladih nakon što je policijsko ubojstvo jednog dječaka saželo u jedan jedini čin sve dominantne mjere, politike i ideologije koje zarobljavaju mlade u unaprijed uređenoj budućnosti antagonizama i razočaranja. A na trgovima je taj osjećaj poprimio oblik kolektivno prepoznate ekonomske nepravde (koju su nametnule ili, bolje rečeno, ubrzale mjere štednje). Taj osjećaj vjerojatno je bio i u pozadini aktualnih nemira u Velikoj Britaniji. Svi ti događaji upućuju na društva u pokretu. A taj pokret nadilazi svaku aglomeraciju specifičnih potreba koje izražavaju različite društvene skupine u potrazi za vlastitim interesima. U praksama kolektivne improvizacije i kolektivne inventivnosti stvaraju se zajednički prostori u kojima ljudi ne samo da izražavaju svoj gnjev i potrebe, nego također razvijaju oblike zajedničkog života. Doduše, ti oblici su krhki i nestalni, često su prolazni i ponekad proturječni u smislu ideoloških premisa ili vrijednosti. No ta kolektivna i činjenična proizvodnja zajedničkih prostora obnovila je disidentsku politiku i dala nove forme praksama koje prelaze granice prevladavajućih društvenih uloga.¹¹

Dijeljenje i solidarnost ne uvode se kao vrijednosti ili ideološki odobreni imperativi, nego se doživljavaju u praksi, u rješavanju praktičnih problema i u kolektivnom organiziranju prosvjednih akcija. U takvom kontekstu ne postoji razlika između solidarnosti koja podržava organizaciju obrane protiv državne agresije i solidarnosti izražene u skupljanju smeća na okupiranim trgovima. Solidarnost nije samo sila koja podupire ljude u sukobima s državnom silom. Solidarnost je bila i ostala kreativna sila. U vremenima krize to se pokazuje ne samo etički zahvalnim, nego i učinkovitim. Ljudi su prisiljeni izmišljati, biti inventivni, pronalaziti načine da prežive krizu. A kroz iskustva na trgovima prakse kolektivne invencije poprimaju oblik društvenog eksperimenta.

Najhitniji zadatak, koji također najviše obećava, a koji se u ovoj krizi može suprotstaviti dominantnom modelu vladavine, jest obnova zajedničkih prostora. Domena zajedničkoga javlja se u neprestanom sukobu s državno kontroliranim, 'autoriziranim' javnim prostorom. Možda se javlja na način koji je pun proturječja i koji je prilično teško predvidjeti, ali on je ipak apsolutno nužan. U domeni zajedničkoga, koje izlučuju zajednice u pokretu, ljudi pronalaze prostora za usporedivanje svojih snova i potreba, za ponovno otkrivanje solidarnosti i za borbu protiv destruktivne 'individualizacije sudbina' koje nameće dominantna politika. Iza višeznačnih i mnogostrukih zahtjeva za pravdom i dostojanstvom ispivavaju se i izumljuju novi putovi prema kolektivnoj emancipaciji. I kao što kažu Zapatisti, te putove možemo stvoriti samo hodanjem. No moramo slušati, promatrati i osjećati pokret hodanja... Zajedno.

— Stavros Stavrides, 2011.

BILJEŠKE

1 'Zajednički prostor', prema Hénaffu i Strongu, 'ne dopušta kriterije; on je otvoren za sve na isti način. Nitko ga ne posjeduje niti kontrolira... svi mogu otići onamo i izvući iz njega ono čega ondje ima' (2001: 4). To je više ili manje shvaćanje zajedničkog prostora kao nečega što prethodi njegovim društvenim uporabama (uključujući njegovo potencijalno zatvaranje), dok se ovdje zajednički prostor primarno i nužno smatra društvenim artefaktom nastalim u procesu stvaranja zajedničkog prostora (vidi također: Roggero 2010: 361–363).

6 Dostupno na: <http://aganaktismenoihrakleio.blogspot.com/> (Skupština Heraklion) i <http://real-democracy.gr/el/ψηφισμα-λαικησ-συνελευσησ-πλατειασ-συναγματοσ-Ο> (Atena, 27. svibnja 2011.).

7 Mnoštvo se jasno razlikuje od 'naroda' i 'mase' kao 'aktivan društveni subjekt koji je, 'iako ostaje mnogostruk i iznutra raznolik, sposoban djelovati u zajedništvu i tako vladati sobom' (Hardt i Negri 2004: 100).

8 Hardt i Negri očito ustraju na tome da se danas 'rad ne može ograničiti na plaćeni rad, nego se mora odnositi na ljudske kreativne sposobnosti u svojoj njihovoj općenitosti' (2004: 105).

[B]

6 UF13

STUDIJA SLUČAJA: TRG FRANCUSKE REPUBLIKE

nisam sigurna koliko se uklopila. Mislim da ne funkcionira kao prostor u kojem će se doista prezentirati suvremena umjetnost i stvarati relevantno okruženje, prije tu funkciju ispunjava Greta. Mala je, ali ja tamo postajem dio okruženja, bila izložba bolja ili lošija. U Laubi imali su ideje da razviju bolji odnos s kvartom i da se povežu s Exitom, ali im je ipak uvijek gravitirala drugačija publika uz koju se čudno osjećam. Prije je ta zgrada bila veliki pogon Tekstilnog kombinat Zagreb, a u njihovom dućančiću sam kupovala plahte i jastučnice. Tu se sigurno mogao napraviti jedan mali kulturni punkt, obzirom da je blizu i fakultet tekstilnog dizajna... Možda se tamo mogao preseliti Exit, napraviti kulturni centar u koji bismo mogli odlaziti... A mi smo svi pomalo nasjeli na tu priču o iznimno benignom Filipu Trejdu, dobrotvoru i meceni.

Vejn, trostruki prvak Zagreba — Prec

Od kada živite ovdje?

Tu sam od kad sam se rodio, od '57. Moja obitelj tu živi još od 1880-ih.

Vaš stan u Jagićevoj ima vrlo neobičan, izdužen tlocrt; male prostorije se nižu iz jedne u drugu. Za koju namjenu je ta kuća bila građena?

Građena je 1880-tih, to su ti bili stanovi za radnike koji su često živjeli u sustanarstvu. Kuća je bila privatna, gazdi se plaćala najmnina. Moj stan je polovica jednog takvog u kojem je živjelo više radničkih obitelji.

Čime su se bavili Vaši roditelji?

Moja stara ti je bila medicinska sestra, stari je bio financijski direktor Tvornice duhana Zagreb, to je bilo prije rata, u kraljevini Jugoslaviji. On je bio duhanski stručnjak i matematičar.

A koje je Vaše zanimanje?

Ja sam mehaničar, majstor sam za geodetske instrumente, ali nikad nisam radio taj posao. Radio sam 20 godina kao nekvalificirani radnik na Hrvatskoj radio televiziji.

Kakvo je Vaše susjedstvo? Koliko se danas struktura stanovništva promijenila u odnosu na razdoblje Vašeg djetinjstva i mladosti?

Znaš kaj, više ni ne znam ko tu stanuje. Mi smo ko klinci znali celu ulicu, a sad ne znam ko mi je prvi sused praktički.

Nekad rub grada danas je postao njegov širi centar, što je privukle neke druge stanovnike. Kako je izgledao taj rub grada prema Vašem sjećanju?

Tu su ti nekad bila skladišta za ugljen, bio je tu vrlo aktivan željeznički kolodvor koji je danas dosta zamro u odnosu na nekad. Tu su ti bili koje kakvi otpadi de smo ko klinci prođavali železo, onda male kućice, ljudi su tu držali kokoši i ovce u dvorištima, svašta je tu bilo. To je sve bilo na mjestu današnjeg Heruca i Doma sportova, na crvenoj Trešnjevki.

Dakle, komunikacija Trešnjevka – Černomerec je bila dosta živa, iako mnogi stručnjaci tvrde da je pruga neka vrsta barijere.

Ma ko klinci smo se mi međusobno tukli, kvart protiv kvarta. Oni su bili Trešnjevka, a mi smo bili Černomerec. Imali smo kvartovske ratove. A posle smo se svi družili jer su na našoj strani pruge bili kafići pa su oni dolazili k nama, a mi smo pak njima dolazili na bazen u Daničićevu. Pruga nas nije u ničem prečila.

Koji su kafići tada bili popularni?

Vejn u Jagićevoj je bio drugi kafić u Zagrebu. Prvi ti je otvorio Boro Jovanović, tenisač, u Kršnjavoga, zval se Match ball. Vejn je je prvo radil kod Bore pa je otvoril svoj kafić i nazval ga je po sebi. Zatim je to bila restauracija Zapadnog kolodvora, Skušić, kak smo ga mi zvali.

Kako vam se čini zona Ilice?

Ma tamo se sve zatvorilo! Nekad ti je trebalo samo 5 kvadrata prostor u Ilici i ti si lako mogao posloovati i bio si bogat čovjek. Od Republike Austrije do Malog placa bar pet kafića je zatvoreno. Ljudima je drastično pao standard i jednostavno više ne piju kavu u kvartu. U Ilici je svaki treći lokal prazan. Piše, kak ti, 'preuredenje', neće ljudi reći 'propali smo', a to je realna istina. Danas Trg skroz drgačije funkcionira, ljudi su se povukli doma, gledaju televiziju, sede za

6

D—24/10/2013

2 U skladu s Ranciérovim shvaćanjem 'nadolazeće demokracije' kao 'beskonačne otvorenosti prema Drugome ili pridošlici' (Ranciére 2010: 59).

3 Ideja dijalektike raspršenosti i centralizacije potječe iz Zibehijeve (2010: 55, 58) analize bolivijskih pokreta kao protudržavne sile i odgovarajućeg shvaćanja zajednice u borbi kao 'stroja za raspršivanje, koji uvijek izbjegava koncentraciju moći'.

4 Vidi: Ranciére 2010: 32–33.

5 Dostupno na: www.democraciarealya.es/manifiesto-comun/manifiesto-english/

Virno smatra da je 'linija razgraničenja između Rada i Djelovanja [poiesis i praxis]... danas sasvim nestala' (Virno 1996: 190). Uslijed toga 'više ne postoji ništa što razlikuje rad od ostatka ljudskih aktivnosti (Virno 2004: 102). Međutim, postoji pokret koji se protivni neprestanoj zarobljenosti kreativnog djelovanja u logici kapitala, što se može razabrati u iskustvu stvaranja zajedničkoga na trgovima. Možda je prikladnije govoriti o potencijalnoj i privremenoj emancipaciji 'činjenja' u kontekstu 'anti-politike dostojanstva'

kakvu je teorijski postavio Holloway (Holloway 2010: 245-249). Ta krhka emancipacija činjenja može se neposredno povezati s pojavom 'političkih subjekata' kao kolektivnih subjekata koji se ne uklapaju u postojeći društveni poredak. Kako inzistira Ranciére, politika se 'događa' onda kada se poremeti i uslijed toga redefinira dominantni društveni poredak ('policija'). To se može dogoditi zbog činova koji se mogu smatrati kreativnima ne zbog toga što proizvode nešto (opipljivo ili ne), nego zato što oblikuju nastajuću subjektivnost djelatnih subjekata: 'Politički proces subjektivizacije... neprestano

drugačijom' (Hardt i Negri 2009: 338-339). Hardtu i Negriju zajedničko je s Agambenom i shvaćanje 'su-pripadnosti' koja se udaljava od prevladavajućeg shvaćanja zajednice kao identiteta (vidi također: Stavrides 2011: 125).

11 Te prakse odražavaju 'pokret činjenja', poslužimo li se Hollowayovim rječnikom, i suprotstavljaju se prevladavajućim klasifikacijama koje sputavaju 'mrtvo činjenje' 'unutar identiteta, unutar uloge ili kazališne maske' (Holloway 2002: 63).

of Opportunism', u: Radical Thought in Italy. A Potential Politics, ur. P. Virno i M. Hardt. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.

- Castells, M., M. Fernández-Ardèvol, J. Linchuan Qiu i A. Sey. Mobile Communication and Society: A Global Perspective. Cambridge, MA: The MIT Press, 2007.
- Cué, C. Pásalo! Los cuatro días de marzo que cambiaron un país. Barcelona: Península, 2004.
- Hardt, M. i A. Negri. Multitude. War and Democracy in the Age of Empire. London: Hamish Hamilton, 2004.
- Commonwealth. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009.
- Hénaff, M. i T. B. Strong. Public Space and Democracy. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2001.
- Holloway, J. Change the World Without Taking Power. London: Pluto Press, 2002.
- Crack Capitalism. London: Pluto Press, 2010.
- Memos, Chr. 'Neoliberalism, Identification Process and the Dialectics of Crisis', International Journal of Urban and Regional Research 34.1 (2010.)
- Mentinis, M. 'Peace, Legality, Democracy', Radical Philosophy 154 (2009.). Ranciére, J. Dissensus. On Politics and Aesthetics. London: Continuum, 2010.
- Roggero, G. 'Five Theses on the Common', Rethinking Marxism 22:3 (2010.), 357-373.
- Sotiris, P. 'Rebellion of Greek Youth', Radical Philosophy 154 (2009.).
- Stavrides, S. 'The December 2008 Youth Uprising in Athens: Spatial Justice in an Emergent 'City Of Thresholds'', Spatial Justice 2 (2010.), dostupno na: www.jssj.org/archives/02/media/public_space_vo2.pdf
- Towards the City of Thresholds, Trento: Professionaldreamers, 2011.
- Virno, P. 'Virtuosity and Revolution: The Political Theory of Exodus', u: Radical Thought in Italy. A Potential Politics, ur. P. Virno i M. Hardt. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
- A Grammar of the Multitude. Los Angeles: Semiotext(e), 2004.
- Zibechi, R. Autonomías y emancipaciones: América Latina en movimiento. Lima: Programa Democracia y Transformación Global and Fondo Editorial de la Facultad de Ciencias Sociales, Universidad de Post Grado, UNMSM, 2007.
- Dispersing Power. Social Movements as Anti-State Forces. Oakland: AK Press, 2010.

Dr. Stavros Stavrides je izvanredni profesor na Arhitektonskoj školi pri Nacionalnom tehničkom sveučilištu u Ateni, gdje predaje diplomski kolegij o socijalnom stanovanju, kao i postdiplomski kolegij o značenju metropolitiskog iskustva. Objavio je pet knjiga i brojne članke iz područja prostornih teorija: *Simbolički odnos prema prostoru* (Atena, 1990.), *Oglašavanje i značenje u prostoru* (Atena, 1996.), *Tekstura stvari* (Atena, 1996.), *Od Grada kao ekrana prema gradu kao pozornici* (Atena, 2002.), *Pri-gušeni prostori Drugosti* (2010.) i *Prema gradu pragova* (2010.). Trenutno je njegovo istraživanje fokusirano na forme emancipacije prostornih praksi.

Internetom. Sjećam se i dvorišta među kućama, stalno smo tamo bili. Jedno dvorište nam je bilo za pikulanje, jedno za skrivača, jedno za mali nogomet. Svako dvorište je imalo svoju namjenu. Nama su bile zanimljive vaš kuhinje, posebno nakon što su uvedene vešmašine: kako su one izgubile namjenu, tako smo ih mi zauzeli, svirali smo u njima i divljali na razne načine. Čak smo i te kotlove iz kuhinja izvlačili pa smo ih prek pruge prodavali da zaradimo neku lovu.

A koji su sadržaji bili tu na trgu?

Na Kegliču se održavalo Prvenstvo u malom nogometu, to je baš bila velka stvar. Celi Zagreb je tu dolazil igrat nogomet! Vejn je tri godine bio prvak Zagreba, a ime je dobio po kafliču, onosno Vajnu koji je bio sponzor našeg kluba. Svaka ulica, svaki kvart je imal svoju škvadru koja je igrala mali nogomet. Trebali su nam dresovi pa su nas razni kafiči sponzorirali, to je njima bila dobra reklama. Imali smo i dve svlačionice, ali je sve to davno izgorilo. Na Trgu je bila i kasarna ograđena zidom od dva metra, kužilo se da je vojska tu. Nas su vojnici znali slat u dućan, samo su nam fućnuli, pa su nam prek zida prebacili novce za cigarete ili konjak. Naravno, ostatak je ostal nama kao džeparac za uslugu. Tak smo si zaradili ko deca da imamo za van. Tu su bili i štandovi, kao neki mali plac, zgodan zbog blizine kolodvora, tu se je prodavalo zelje, krumpir ili lubenice, ovisi o sezoni, sve dosta jeftino. Ko klinci smo krali lubenice: došlo bi nas troje, četvero, zapričati prodavača, a jedan je popalil lubenicu. Stalno smo tu landrali, nateravali se po parku, igrali nogač, lopova pandura... Park je stalno bio pun.

Danas tu šćeta psa?

Šćem pesa tu jer je ovo jedina takva livada u ovom djelu grada. Ti nemaš ovakvo mjestu u radijusu od nekoliko kilometara di možeš izaći sa životinjom. Meni paše da je ovako, ne bi imal di sa pesom da se to poploči i kakti 'uredi'. Tu ti je najviše druženja preko pesa. Svoje pese tu šćem triput dnevno i jedino koga na livadi srećm su drugi šćtači pesa. Sadržaji koji su tu bili važni su se sada maknuli negdje drugdje.

A ekipa s boćališta, znate njih?

Ma to ti nije tak staro, boćalište je tu desetak

STUDIJA SLUČAJA: TRG FRANCUSKE REPUBLIKE

godina... Mali nogomet je tu bil 40 godina, to je skroz druga stvar.

Nogomet je ipak dominantno muška priča, kako su se cure zabavljale?

Cure su sedele po kafičima, brbljale i čekale dečke da dođu nakon utakmice. Bilo je to skroz drgačije, jako živo jer je tu bilo puno tvornica, velikih firmi. Danas nije baš tako. Sjeti se samo, tu je bio Tekstilni kombinat Zagreb, Pliva, Inker, Pivovara, Tvornica duhana, Tvornica papira i kartonske ambalaže, Heruc, Kamensko i raznorazna skaldišta. Osim Pivovare i Heruca više ništa ne postoji.

Koristite li knjižnicu VN ili Centar za kulturu August Cesarec?

Ha čuj, rijetko smo išli u August Cesarec, a u knjižnicu smo išli na drugu stranu, tam kod škole, kod Mimare, ta je bila puno veća. Mi smo uvijek išli prema gradu, a smjer zapada je bio 'prema selu'. Uvijek smo govorili 'idemo u grad', samo je sad grad narasao, pa je i ovo grad.

Imena ulica i trgova u Zagrebu su se često mijenjala. Kako vi danas zovete okolne ulice i Trg, po starom ili po novom?

Mi sve ovo zovemo Keglič, to je za nas uvijek Keglič. Ulicu Republike Austrije smo nekad zvali Ljubljanska, jer je prije rata tako bilo, pa je dugo tako ostalo. Preimenovala se u Braće Oreški. Mi smo nekad naučeni na stara imena. I kafiči su mijenjali imena, a mi smo ih zvali po starom.

A kako gledate na planove uredanja Trga?

Mene nitko nije ništa pitao, nitko me nije o ničemu obavjestio.

Dizanje glasa kolektivnog tijela — Luiza Margan

Na lanjskom UrbanFestivalu realizirali ste projekt 'Pokret za prostor', a među nekoliko ponuđenih lokacija koje smo istraživali kroz festival, fokusirali ste se na Trg Francuske. Zašto ste se odlučili baviti baš tim prostorom?

LITERATURA

- Agamben, G. The Coming Community. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.
- Angelis, M. de i S.Stavrides. 'Beyond Markets or States: Commoning as Collective Practice (a public interview)', An Architektur 23 (2010.) (također dostupno na: <http://www.e-flux.com/journal/view/150>).
- Bhabha, H. The Location of Culture, Oxon: Routledge, 2004.
- Carolis, M. de 'Toward a Phenomenology

stvara pridošlice' (Ranciére 2010: 59, kurziv je dodan).

9 Agambenove teoretizacije ukazuju na 'zajednicu bez subjekata' u kojoj će ljudi uspjeti 'stvoriti vlastito biće — dakle, ne neki identitet i individualno svojstvo, nego pojedinačnost bez identiteta, zajedničku i apsolutno izloženo pojedinačnost' (1993:65).

10 Hardt i Negri preferiraju termin 'pojedinačnost' umjesto termina 'identitet'. Za njih je pojedinačnost definirana mnogostrukošću i usmjerena na nju te je 'uvijek uključena u proces postajanja

PROGRAM U 2013.

7.–8.6.

Galerija M. Kraljević
DAFNE BERČI
ALEKSANDAR BEDE:
OD TRGA REVOLUCIJE
DO TRGA ŽRTAVA
TRANZICIJE,
radionica

6.–14.9.

zagrebački trgovi
ŽELJKA BLAKŠIĆ:
ŠAPĆI, PRIČAJ,
PJEVAJ, VIČI,
performans

13.9.

Trg Franje Tuđmana
MARKO MARKOVIĆ:
SPOMENIK PROTESTU,
performans

21.–27.10.

Zagrebački trgovi
SELMA BANICH:
VJEŽBANJE
NENASTANJIVIH
PROSTORA,
radionica

25.11.–1.12.

ISA ROSENBERGER
istraživački boravak

13.12.

Cvjetni trg
LIGNA: PRVA
INTERNACIONALA
ŠOPING CENTARA,
performans

○ – već održano
● – u tijeku
○ – u budućnosti

UrbanFestival (UF) je festival umjetničkih intervencija u javnom prostoru koje istražuju svoj prostorni kontekst i društvene procese koji ga proizvode. Svako festivalsko izdanje obrađuje specifičnu temu i predstavlja nove umjetničke produkcije u javnom prostoru, koje se temelje na istraživanjima specifičnih lokacija i prostornih politika, te otvara prostor za umjetničku artikulaciju društvenih i urbanih tema. UF snažno povezuje sferu umjetničke proizvodnje s društvenim kontekstom, kako izborom tema, tako i uključivanjem stručnjaka, aktivista, korisnika prostora i drugih aktera u produkciju i medijaciju projekata. Kroz

međuprostoru umjetnosti, urbanizma i aktivizma. Naši projekti su zamišljeni i realizirani kao platforme za udruženi rad kustosa, umjetnika, istraživača, aktivista i svih zainteresiranih za pitanja javnog prostora i proizvodnju zajedničkog, te kao prostor za recepciju i refleksiju umjetničkih praksi osjetljivih na društvene okolnosti i uvjete proizvodnje u kojima nastaju. Djelujući kontinuirano od 2001. godine [BLOK] je koncipirao i producirao projekte u javnom prostoru, predavanja, izložbe, dugoročne istraživačke projekte, publikacije, kao i inicirao i participirao u javnoj raspravi/borbi vezanoj za transformaciju javnog prostora.

[BLOK]

8 UF13

Trg Francuske Republike, Trg Franje Tuđmana, Keglič, Keglbajs ili kako ga neki pogrešno zovu, Trg Francuske revolucije, je zagrebački trg koji u svim slojevima svojega fizičkog opsega, nedavne povijesti te trenutnog stanja neizvjesno-izvjesne budućnosti sažima simptomatično stanje hrvatskog prostora u tranziciji. Kao takav predstavlja niz paradoksa kojima se bavim u svojem radu.

Istražujući taj prostor, promatrali ste načine na koje se koristi. Što po Vama razlikuje taj trg od drugih zagrebačkih trgova?

Već u prvom doživljaju, trg se ističe po svom uređenju kao park. Nema obilježja (fontane, javne skulpture ili cvjetni nasadi) klasičnog centralno usmjerenog urbanog trga kao što je to često slučaj. S druge strane prostor je dio tranzitne zone koja spaja Zapadni kolodvor, i glavnu zagrebačku ulicu Ilicu, a obilježavaju ga historijski relevantne građevine: već spomenuti Zapadni kolodvor, bivše kasarne, tvornica Kamensko. Ipak čini se kao da su te prostorne relacije i historijske naracije nekako utišane, opažajući kako trg najviše koriste stanovnici lokalnog kvarta. Njegovu glavnu prednost i posebnost vidim u tome da nije, poput raznih manjih i većih trgova u centru grada, obilježen komercijalno usmjerenim sadržajima; kafićima, shopping centrima ili bilo kakvim plansko predviđenim kulisama rasonode i njima pripadajuće estetike (žalosni primjer je 'uređenje' Cvjetnog trga). Organizacija prostora na trgu omogućuje slobodno kretanje, susrete i druženja: tu su lokalni ljudi koji se poznaju, slučajni prolaznici, šetači pasa, djeca, penzioneri, ekipa na bočalištu.

Što nedostaje trgu Francuske?

Dok sam pripremala rad i provodila vrijeme na trgu, doznala sam da većina zapravo ne zna mnogo o njegovoj planiranoj budućnosti. U razgovoru s ljudima naišla sam na različita razmišljanja, jedni su podržavali ideju lijepo uređenog trga u ime Tuđmana, drugi su se automatski sjetili slučaja Cvjetni i zgrozili od pomisli na 'uređenja'. Možda nedostaje jedan otvoreni mikrofon koji bi služio kao gesta razbijanja netransparentnog odlučivanja o javnom prostoru. Također, bilo bi zanimljivo osvijestiti alternativne, moguće nove putanje kroz trg, 'staze slučajnih prolaznika' ili

STUDIJA SLUČAJA: TRG FRANCUSKE REPUBLIKE

mapiranje prostora ponovnim izvođenjem prošlih uloga parka, svih tih povijesnih građevina i putanja koje ga okružuju te zaboravljenih svakodnevnica... kao drugačiju metodu 'revitalizacije' gradskih površina.

Što mislite o najavljujanoj izgradnji fontana i podzemnih garaža (Fabijanićev projekt 'revitalizacije')?

Nemoguće je to ne vidjeti kao još jedan nastavak u seriji 'nestanaka' javnog prostora, gdje se revitalizacijom zapravo označava tek još jedna faza diktature moći u javnom prostoru, vodene interese korumpiranih političara i želje za profitom. Najavljena izgradnja je dana stanovnicima kao gotov paket aranžman zapakiran u šareni celofan, kako nikome ne bi palo na pamet sumnjati u širokogrudne namjere naših 'prostornih dekoratera'. Već je Bandićev inicijalni medijski zanos u trivijalnom diskursu oko pretvorbe Tuđmanovog trga u 'najljepši trg u Hrvatskoj', te zatim sam proces angažiranja arhitekta, bolno upitan...

Kroz studij u Ljubljani, potom život u Beču, niz rezidencija i sudjelovanja na međunarodnim izložbama, susreli ste se, često i kroz rad i istraživanje, s različitim primjerima uloge trga u gradu. Kako u različitim kontekstima iščitavate trgove i javne prostore općenito?

Doživljaj javnog prostora, kao i mogućnost njegova korištenja, bitno se mijenja s obzirom na to iščitavamo li ga iz pozicije Zapada, zemalja u tranziciji ili pak Azije, što je sasvim druga priča. Prilikom rezidencije u Južnoj Koreji, u Seulu, bila sam potaknuta kontradikcijom hipermodernosti i tehnološke razvijenosti s jedne, i održavanja konzervativnih, tradicionalnih društvenih uloga s druge strane, kao npr. još uvijek izrazito patrijarhalne društvene strukture i rodna neravnopravnost. Zanimalo me moguće seciranje tog odnosa upravo kroz istraživanje javnog prostora kao platforme mogućeg otpora i javnog govora žena. Nisam se bavila specifičnim mjestom ili trgovom već (meta)prostorom u kojem postoji mogućnost davanja glasa kolektivnog tijela – što zapravo samo po sebi evocira pojam trga.

8

D—24/10/2013

takav, suradnički i interdisciplinirani pristup realizirani projekti redovito otvaraju teme od društvene važnosti i plasiraju ih u javnu sferu. U kontekstu sužavanja i privatizacije javnog prostora, koji se u dominantnom diskursu redovito predstavlja kroz prizmu razvoja, komercijalne dobiti i uljepšavanja, UF inzistira na novima načinima promišljanja prostora kao javnog dobra.

[BLOK] je kustoski kolektiv baziran u Zagrebu, Hrvatska, neprofitna organizacija osnovana 2001., koja radi u

UREDнице TEMATA I AUTORICE TEKSTOVA
Ivana Hanaček i Ana Kutleša
PRIJEVOD S ENGLLESKOG TEKSTA STAVROSA
STAVRIDESA Marina Miladinov

ORGANIZATOR [BLOK]
KUSTOSICE Ivana Hanaček, Ana Kutleša
PRIJELOM TEMATA I VIZUALNI IDENTITET
FESTIVALA Dario Dević i Hrvoje Živčić
WEB www.urbanfestival.blok.hr,
www.blok.hr
KONTAKT blok@blok.hr